

BİR GRAMER ÂLİMİ A.N. SAMOYLOVIÇ¹

“...Samoyloviç, bir cemiyet adamı olarak her zaman her türlü ilerlemenin ateşli bir taraftarı olmuş, aynı zamanda bir âlim olarak, ilmi gerçeğin taleplerini her şeyden üstün tutmuştur.”

V.V. Bartold

A.N. KONONOV

A.N. Samoyloviç (1880-1938)² üniversite eğitimine Petersburg Üniversitesi, Doğu Dilleri Fakültesi Arap-Fars-Türk-Tatar bölümünde başlamıştır. Daha sonra aynı fakültede doçentlik (1907) ve profesörlük, Sovyetler Birliği İlimler Akademisi muhabir üyesi (1925) ve akademisi (1929) görevlerinde bulunmuştur. Samoyloviç Türklük Bilimi sahasında, dilbilgisi, etnografi, edebiyat ve tarih gibi dallarda önemli çalışmalarda bulunmuş, yapılan araştırmaların gelişmesine önemli bir ivme kazandırmıştır. Samoyloviç, Türkolog P.M. Melioranskiy³, Osmanlıca uzmanı V.D. Smirnov⁴, tarihçi N.İ. Veselovskiy ve V.V. Bartold, Arap dili uzmanı V.V. Rozen ve A.E. Schmidt, İran filolojisi bilgini K.G. Zaleman gibi bilginler tarafından yetiştirilmiş ve Türkoloji sahası için parlak bir temele sahip olmuştur. Daha sonra ise ünlü Türkolog W. Radlof'un⁵ talebesi olma şansına sahip olmuştur.

Melioranskiy, Samoyloviç'in mükemmel bir yeteneğe sahip olduğunu erken fark etmiş ve lisans eğitimini tamamladıktan sonra (1903) bahsi geçen bölümde çalışmalarına devam etmesi için teşvikte bulunmuştur.

A.N. Samoyloviç çok yönlü bir Türkolog'dur. Onun ilgi çerçevesini dilbilgisi, edebiyat bilimi, etnograf ve tarih oluşturmuştur. Bilginin ilmi hayatında, P.M. Melioranskiy'in gözetiminde aldığı derin dilbilimcilik eğitimi önemli bir rol oynamıştır.

Samoyloviç'in Türk Dilbilgisi ile ilgili çalışmalarında kazandığı başarıya, Rus Filolojisi'nde var olan Türk Dilleri'nin grameriyle ilgili bir dizi çalışmaların mevcudiyeti olarak sağlamıştır.⁶

¹ *Sovetskaya Turkologiya*, Baku, No 5, 1973, 38-48 s.

² F.D. Aşnin. Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç (1880-1938). – *Narodı Aziyi i Afriki*, 1963, No2, s. 243-264; A.N. Samoyloviç'in çalışmalarının bibliyografisi, s.253-263; hakkındaki kaynakça, s. 264.

³ A.N. Kononov. P.M. Melioranskiy ve Millî Türkoloji-Tyurkologičeskiy sbornik, 1972. M., 1973, 3,7-17; aynı yazarın. Aynı adı altında- *Sovetskaya tyurkologiya*, 1970, No1, s.16-23.

⁴ A.N. Kononov. Rusya'da Türk dillerinin araştırılmasının tarihi. Eylül İhtilali'nden önceki dönem. J., 1972, s. 148-150; A.S. Tveritnova, B.D. Smirnov. Türkiye'nin tarihçisi-Sovetskaya tyurkologiya, 1971, No4, s. 105-114; E.İ. Maştakova, F.D. Smirnov-Türk edebiyatının araştırmacı-Aynı eserde, s. 115-123.

⁵ *Tyurkologičeskiy sbornik*, 1971, M., 1972.

⁶ Bu eserlerle ilgili olarak öncelikle şu eserleri belirtmek gerekir: İ. İ. Giganov, *Grammatika tatarskogo yazıka*. SPb., 1801; A.A. Troyanskiy, *Kratkaya Tatarskaya Grammatika*. Kzaan, 1814 (II. Yayımı- 1824, 3. yayımı-1860); M.A. Kazem-Bek. *Öbşaya Grammatika Turetsko-Tatarskogo Yazıka*. Kazan, 1846; Ö. Böhlingk, *Über die Sprache der Jakuten*. St.Pt., 1851; M.A. Castren *Versuch einer Koibalichen und Karagassishen Spachlehre nebst Wörterverzeichnis aus den tatarischen Mundarten des Minussinschen Kreiss*. St., Pb., 1857;. *Grammatika altyuskogo yazıka*,

A.N. Samoyloviç'in Türk dili üzerine ilk çalışması, Abdu-s Sattar Kızı (Kniga Rasskazov O Bitvah Teknitsev) adıyla yayımlanmış XIX. yy. Türkmenleri'nin tarihî destanı mahiyeti taşıyan eserin dil özellikleri üzerine kaleme aldığı makaledir. (SPb., 1914, str. 011-053). Bu makale aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır.

- I. Türkmen sesleriyle ilgili destanın imlâsı.
- II. Destanın dilinin morfolojik yönden incelenmesi.
- III. Destandaki bazı sentaks deyişler hakkında.
- IV. Sözlük.

A.N. Samoyloviç çalışması için şöyle demiştir: “Bu çalışmam, Orta Asya Türk (Türk⁷.-A.K.) edebiyatının bir kısmı olan XIX. yy Orta Asya Türkmen yazı dilinin imlâsı, grameri, kelime hazinesi, tarihî ve edebî bilgilerin sistemleştirilmesinin ilk tecrübesidir.” (str. XVI).

Rus Türkologları Orta Asya Türk yazı kaynaklarını araştırma sorunlarını çözmüştür. Konuya olan hassasiyetini A.N. Samoyloviç şöyle ifade etmektedir: “Orta Asya Türk (turkskoy – A.K.) edebiyatının ilmî araştırmasının bugünkü durumunu tesbit ettiği bu alanda her türkologun dikkat etmesi gereken hususlar şunlardır:

1. Yayımlanan kaynakların çevrilip yayımlanması ve onların her yönden araştırılması.
2. Tercüme edilerek yayınlanan yazılı kaynakların iyice incelenmesi.
3. Ustaca toplanan malzemelere dayanarak tarihî-edebî, gramer ve sözlük niteliğinde olan ilk çalışmaların denetimi.

Orta Asya edebî kaynaklarının dil sahasında iyice incelenmesi her şeyden önce, İslamiyet dönemi klasik Orta Asya Türk dili diğer adıyla Çağatay⁸ olmak üzere Horasan asıllı Mir Ali Şir Nevaî (XV.yy) dili, daha başka eski edebî dile ve fars edebî dilinin katkısı yanı sıra türeten yaşayan lehçeleri tesbit ederek kesinliğe ulaştırmalarıdır. (Kniga rasskazov o bitvah tekniçev, str. XIV-XV)

Melioranskiy'in Orta Asya Türk yazı kaynaklarının mümkün olduğu kadar iyi incelenmesinin önemi hakkındaki fikrini Samoyloviç de desteklemektedir.

Söz konusu eserlerin ses bilgisi ve gramer özelliklerinin incelenmesi Samoyloviç tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalarda Melioranskiy'in etkisi görülmektedir.

Eserin hangi dilde yazılması hakkındaki mesele Türkmen edebî dilinin ilerlemesinde önemli noktalardandır.

XX yy. başında herkesçe kabul olunmuş fikre göre İslam Dönemi Klasik Orta Asya Türk edebî dili veya Çağatay adını taşıyan dili olmuştur. (Kniga rasskazov...', str XV). Gelişmiş bir edebî dil olan Çağatay dili ile beraber yerli diller de vardı. Çağatay dili ile çok ilişkisi olmasına rağmen onlar kendisine has özelliklere sahipti.

Kazan, 1869; N.İ. Aşmarin. Materialy dlya issledovaniya t çuvaşskogo sintaksisa, 1. b. Kazan, 1903; II.b. Sibirsk, 1923. Bu tam olmayan liste V.V. Radlof'un eserleri de dahil edilerek tamamlanmaktadır. (H.A. Dulina'nın düzenlediği V.V. Radlov'un eserlerinin kronolojik listesi “Tyurkologičeskiy sbornik”te yayımlanmıştır, s. 261-275). Söz konusu et liste P.M. Melioranskiy'in eserlerini de içine almaktadır. (P.M. Melioranskiy'in eserlerinin kronolojik listesi, bk.; Tyurkologičeskiy sbornik, 1972, s. 396-400).

⁷ Turetskie Yazıkı; Genel bir terim olarak Rus ilmi edebiyatında XIX. yy. sonlarında XX. yy.'ın 30'lı yıllarına kadar kullanılmıştır.

⁸ Bk. G.F. Blagova. Türkçe ataj-Rusça çağatay, (Opit sravnitel'nogo izučeniya starogo zaimstvovaniya) – Tyurkologičeskiy sbornik, 1971. s.165-205.

Modern (XIX-XX asrın başı-A.K.) Türkmen edebi dili Kazak-Kırgız (Kazak-A.K) diline nazaran Çağatay diline daha yakındır ve yaşayan Türkmen dilinin hususiyetlerini yok diyecek kadar yansıtmaktadır' – diye yazıyordu A.N. Samoyloviç (str. XV-XVI).

A.N. Samoyloviç'in çağdaş Türkmen dilini ses bilgisi bakımından incelemesi ve çok sayıda destanın morfolojik uzmanı olan çağdaş Türkmen dili ile karşılaştırması Türkoloji için önemli ve ilginç bir kazanım olmuştur.

Abdu-s Sattar kazı adlı destanın ses bilgisi, morfoloji ve sentaks özelliklerinin kısaca incelenmesi XIX. yy. Orta Asya Türk⁹ Edebî Dili ve XX. yy. başında yaşayan Türkmen dilinin karşılaştırmasının ilk tecrübesidir.

A.N. Samoyloviç Türk dillerinin özelliklerini daha eksiksiz ve ayrıntılı olarak *Opiť kratkoy krimatatarskoy grammatiki* (Pg., 1916) ve *Kratkaya učebnaya grammatika sovremennogo osmansko-turetskogo yazıka* (J., 1925) adlı iki eserinde ifade etmiştir. Alimin birkaç Türk, Türkmen, Kırım Tatarcası ve Özbek yazı dillerinin özelliklerini incelemeye olan ilgi ve tecrübesini yansıtan ikinci eseri özel bir dikkate değerdir.

Bilgin'in kendisinin de belirttiği gibi *Opiť kratkoy krimsko-tatarskoy grammatiki* adlı eserinde Kırım Tatar yazı dilinin gramerine dair ders konuları aynı lehçeleri düzelterek yeniden işlemiştir. A.N. Samoyloviç bu konuları Tavri Vilayet merkezinin idareciliği Rus-Tatar okullarında çalışan Tatar hocalar için düzenlendiğini Tatar dili kurslarında (1912, 1913) belirtmiştir.

A.N. Samoyloviç'in Kırım Tatarlarının diline olan ilgisi son günlerine kadar devam etmiş, 1927'de *K istorii Krimsko-Tatarskogo Yazıka* adlı çok ilginç bir makale yayımlamıştır¹⁰. Bilgin, Latin alfabesinin işlenmesine önemli bir katkıda bulunmuş, III. Kırım dil konferansının yönetici ve düzenleyicilerinden birisi olmuştur¹¹.

Söz konusu eserin başında Genel dilbilimine dair temel malûmat, Özel dil grubu olan Türk dilleri ve ağızlarının ortak özellikleri, Kırım-Tatar şivelerinin ve ortak Kırım-Tatar dilinin ortak özellikleri konularını ele alan önsöz (str. 1-8) mevcuttur. Esas kısmı ise (str.9-10) fonetik ve gramerle ilgili bilgileri aşağıdaki bölümlerden ibarettir:

- I. Kırım-Tatar lehçelerinin sesleri Arap alfabesi de kullanılması.
- II. Kırım-Tatar lehçelerinin bugünkü yazı dili ile karşılaştırılması.
- III. Özel gramer şekilleri ve deyimlerin Kırım ve Tatar yazı dilinde kullanılmasına dair bilgi.

A.N. Samoyloviç derin genel dil bilgileri aldıktan sonra dilci olarak Türk Dilbilgisi meseleleri üzerinde durmuştur. A. N. Samoyloviç sahip olduğu yöntemi *Opiť Krimsko-Tatarskiy Grammatiki* eserinde titiz bir şekilde ifade etmiştir. "Gramer elde edilmez, onu insan ancak keşfedip yayımlayabilir. Gramer hiçbir dilde zorla kabul edilmez ve kendi özelliğine göre grameri vardır" demiştir. (str. 2)

Kratkaya učebnaya grammatika sovremennogo Osmansko-Turetskogo yazıka çalışmasında bu fikri yine bir kere daha tesbit etmektedir ve şöyle demektedir: "Türk dillerine yabancı gelen gramer sistemlerinin etkisinin altında olmayan bir kitap düzenlemeye çabaladım."

⁹ Çağdaş Türkmendilinin fonetik ve morfolojisi hakkında ilk kısa bilgileri N.İ. İlminsky vermiştir. *Über die Sprache der Turmenin. Aus einem Briete der Herrn İlminskiy an A Schiefner 'Bulletin de l'Academie impericlle des sciences de St. Petersburg'. Nouvelle serie, t. I, 1860, 563-571 kolonlar; A. Mollayev. N.İ. İlminskiy o turkmenskom yazıke I ennofrafiyi. – Sovetskaya tyurkologiya, 1973, No4, s. 02-86*

¹⁰ *Vestnik nauçnogo obşestva tatarovudeniya, 1927, No 7, s. 25-33.*

¹¹ *Bk., Ekonomika I kultura Kırım, 1934, No9-12, s.25-27.*

Kırım-Tatarca ve Osmanlı Türkçesi'nin ses bilgisini incelerken A.N. Samoyloviç ancak, Radloff tarafından *Fonetika severnih tyurkskih yazıkov*¹² isimli ünlü eserinde ortaya atılan yöntemi kullanmıştır. Zira iki özelliğe göre ünlüleri üç grupta toplayan Radloff'un sistemi, singarmonizm kanunlarını izah etme bakımından son derece büyük bir öneme sahiptir.

A.N. Samoyloviç Arap alfabesinin ıslah edilmesinde Rus Şarkiyatçılığının geleneklerine uyararak Arap alfabesinin yeniden incelenmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Onun eski Arab alfabesindeki deyişmeler üzerinde ettiği tavsiyeler ilim adamları tarafından değerlendirilmiştir. (19-20)

İki dilin gramerinde de morfoloji ve cümle öğelerini incelemeye başlamıştır.

O.N. Betlingk'in Yakut gramerinde şunlar ele alınmıştır: "Das Nomen, Das Zahlwort. Das Pronomen, Das Verbum a) Verbum finitum, b) Gerundia, Supinum. Adverbia. Postpositionen) İndeclinabilia (Adverbia. Postpositionen. Conjunctionen) İnterjectionen. Das Frageaffix.

A.N. Samoyloviç *Opit Krimsko-Tatarskoy Grammatiki* adlı makalesinde şöyle yazmaktadır: "Türk Dilleri ve lehçelerindeki söz bölükleri morfolojik açıdan iki temel gruba ayrılmaktadır:

- 1) Fiil
- 2) İsim.

Bence, bu tasnifi tesbit eden en açık ve değişmez morfolojik özellik negatif –mA ekidir: Bunların dışında üçüncü morfolojik grubu oluşturan ekler veya edatlar mevcuttur. (str. 30).

İsimler grubu üç alt gruba ayrılmaktadır:

- 1) İsim ve sıfat,
- 2) Zamanı göstermeyip hallere göre değişen, fiilden yapıma özelliğine sahip olan isimler (bunlar isimlerden –mA ekiyle negatifi yapılabilmeleriyle farklıdır)
- 3) Ulaçlar zamanı göstermeden, değişse de belli durumlara göre değişebilen özel fiil türü, ulaçlar fiilden (hem negatif, hem de pozitif) yapılabilmek hususiyetini koruduğundan edatlar grubunun içerisinde sayılmaz.

- 4) Fiil türleri, ancak kişiliği gösteren türlerdir.

Edatlar grubu şu alt grupları kapsamaktadır.

- 1) Son takılar,
- 2) Bağlaç ve zarflar,
- 3) Ünlemler. (str. 31).

Günümüz Türkologlarının çoğunun kabul ettiği şu iddia dikkatimizi çekmektedir: İsim ve sıfatların arasındaki morfolojik farklılıklar, onları iki ayrı grup olarak değerlendirecek kadar tesbit edilebilmiş değildir. (str.31) Bunu Samoyloviç Osmanlı Türkçesi gramerinde tekrar iddia etmiştir. (76). Anlamına göre (mantık bakımından) isim ve sıfatların ikiye ayrılması Osmanlı Türkçesi morfolojisinde gereksiz kalmıştır; Osmanlı Türkçesi gramerinde isim ve sıfatların kategorilerini tespit edebilmek için morfolojik özellikler yoktur. Rus dilindeki karşılığı olan isimler cümlede çoğu zaman özne ve tümleç olarak bulunmaktayken, Rus dilindeki sıfatlara uyan sıfatlar da belirten olarak bulunmaktadır. Fakat sentaks bakımında da Türk dillerindeki şu isim ve sıfatları

¹² W.Radloff, Vergleichende Grammatik der nördlichen Türksprachen, Leipzig, 1882.

ayrımak her zaman mümkün değildir. İkisinin arasındaki herhangi bir sınır koyulmaması bu yüzdendir. (str. 37).

Kelime kökü edatlar, ekler arasında geçiş sınırları olmazsa, kelime türünde de fiil ve isimler arasında da olmayacaktır. (str 36). *Ich behandle hier das Substantivum nicht abgesondert vom Abjectivum, weil sie häufig zusammen fallen*¹³; Kırgız (kazakskom) dilinde isim ve sıfatlar arasında o kadar da fazla farklılık yoktur.¹⁴

Türkçe'deki bitişim tabiyatına olan Rus Türkologların görüşlerini anlamak isteyenler için Türk dillerinde bunların sayesinde kelime ve kalıp yapımı gerçekleşmiştir. O yüzden bugün (herkes tarafından) ek adını alan unsurların tesbiti çok ilginç bir gerçektir. Bunlara İ.İ. Giganov, M. İvanov (Tatarskaya grammatika, Kazan, 1842) M.A. Kazem-Bek "ek", O.N. Betlingk "ekler" adını vermişlerdir.

Bu konuda Samoyloviç şunları yazmıştır. Osmanlı Türkçesi'ndeki kesin farklılıkları gösteren iki ayrı grup şunlardır:

- 1) Bölünmeyen kökler
- 2) ekler (bunların ortalarında da geçiş gruplar mevcuttur)
- 3) Sontaki
- 4) Yarı ek¹⁵ (str. 31)

Yarı ekler eklerden farklı olarak çoğu zaman kelime köküne eklenerek vurguyu almadan ortaya çıkıyor örnek olarak gel-i-yor-um kelimesinin sonunda iki yarı ek mevcuttur (str. 32).

Ekler kelimelerde zarf, bağlaç, ünlem ve edat olarak geçiyor. (str. 33)

Türk dillerinin bitişim yapısının ilerlemesinin A.N. Samoyloviç şu şekilde değerlendirmiştir: "Türk ve ona akraba dillerdeki ekler sisteminden önce çok uzak zamanlarda sentaks sistemi yer almış olabilir. Bu sistem de öznelerin nesnelere sonra ortaya çıkmasına neden olmuştur."

Bağımsız kelimenin ek durumuna geçmesini kasteden bu Türkçe ve ona akraba olan dillerin "ekler" sisteminin gelişmesinin şeması kendine has bir tarihe sahiptir.

XIX. yy. 20'li yıllarında meşhur bir dilci olan V. Gumboldt şu görüşü katıyetle savunmuştur: "Herhangi bir dil kalıbını aynı yolla kazanır... Dilde ilk önce adlar bellidir, kelimeleri birbirine bağlayan kalıplar ise ima edilir. Böylece gramer ilişkileri ilk aşamalarda cümle cümle olarak ifade edilir."

Samoyloviç yardımcı kelime ve eklere çok önem vermiştir. Dolayısıyla Türk Dilleri ve ona akraba dillerin özelliğini öğrenebilmek imkanını dile getirmiştir.

Samoyloviç'in *Kratkaya učebnaya grammatika sovremennogo Osmansko-Turetskogo yazıka* adlı eserinde (31.s) yaptığı tasnif bu konu için ilk adım olmuştur.

Melioranskiy *Kratkaya grammatika kazak-kırgızskogo yazıka* adlı eserinde Kırgız dilinin söz dizimini incelemiştir ve Altay dilinin halk ekleri hakkında yazılan *Grammatika altayskogo yazıka* adlı eserin iddiasını devam ettirmiştir.

Samoyloviç'in Türk Dilleri'nin gramer ve ses alanındaki derin bilgisini başka birkaç çalışmasında da açıkça görülür. Bunların arasında ilk olarak *Nekotorie*

¹³ O. Böhtlingk. Über die Sprache der Jakuten. SPb., 1851, s. 119.

¹⁴ P.M. Melioranskiy, *Kratkaya grammatika kazak-kırgızskogo yazıka*, Ib. SPb., 1894, s. 35.

¹⁵ Burada ve sonra A.N. Samoyloviç'in *Kratkaya učebnaya grammatika sovremennogo Osmansko-Turetskogo yazıka* adlı eserine dayanılmıştır.

dopolnenia k klasifikatsii turetskih yazıkov (Petersburg, 1922) ve dört yıl sonra yayınladığı *K voprosu o klasifikatsii turetskih yazıkov* adlı eserler önemlidir.

Samoyloviç daha önce W. Radloff ve F.E. Korş tarafından tasvir edilen Türk Dilleri'nin tasnifini sunmuştur.

Samoyloviç'in haklı olarak belirttiği gibi, Türk Dilleri'nin tasnifi bu günlerde de önemi kaybetmemiştir.

Kendisinden öncekilerin fikirlerini devam ettirerek Şarkiyatçıların çalışmalarını öğrenmek gerekir, demiştir. Bunun neticesi olarak Persidskiy turkolog XVIII veka Mırza Mehdi Han eseri Türklük Bilimi Dünyası'na sunulmuş ve söz konusu eserinde bu alanda önemli bir araştırmacı olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

Türk Dilleri üzerindeki çalışmalarını en sonuncusu olarak Les Langues Turgues adlı eseri İslam Ansiklopedisi'nde yayınlanmıştır. (E.İ. IV, Leyde-Paris, 1934, 956-963).

Bu çalışması dört bölümden ibarettir:

1. Türk Dilleri'nin tasnifi ve dağılımı.
2. Türk Dilleri'nin genel tasnifi.
3. Edebî ve yazı dilleri.
4. Türk ve Türk olmayan dillerin etkileşimi.

Bilginlerin çalışmaları onların yayınladığı eserlerin ilmî çalışmasının önemini tam vermeyebilir.

Bazen de son görüş ve düşüncelerinin bazı kısmı alimin arşivinde kalır, başka kısmı da onunla beraber vefat eder.

Hayatının son yirmi yılında kuvveti ve zamanının çoğunu idarî ve ilmî işlere harcamış olan A.N. Samoyloviç çok yönlü araştırmalarını devam ettirmiştir. Onun birkaç eseri Millî Genel M.E. Saltıkov-Şedrin kütüphanesinin el yazılar bölümünde (fond No 671) ve SSCB Bilimler Akademisi'nin Arşivi'nde (Leningrad Bölümü) (Fond No 782 v.b.) muhafaza edilmektedir.

Türk dillerinin ses ve gramer özelliklerinin araştırılmasına adanan çalışmalardan en önemlileri şunlardır:

Opıt Lingvistiçeskogo issledovaniya tekinskogo govora turkmenskogo diyalekta, 1903, 6 defter, 491k. (f. 671, 129);

Sistema turetskoy gramatiki. Opıt ustanovleniya gramatiçeskih kategoriy, 1912-1915, 592k. (f.671, 121);

Turetskiye etyudi. İssledovaniya po istorii sredneazyatskih-turetskih literatur yazıkov, 1917-1918, 839k (f.671 100);

Obşiy vzglad na voznikoveniye i razvitiye musulmansko-turetskih literaturnih yazıkov v svyazi s govornimi nareçiyami, 1918, 23k. (f.671, 126)

Grammatika çağatayskogo yazıka. Materiyalı i naborski' tarihi belirtilmemiş, (1925'ten sonra), 162k. (f. 671, 131).

İzuçeniye anatoliysko-rumeliyskogo-turetskogo yazıka, 1930'lar, 70k. (f. 671, 132).

Samoyloviç'in Türkoloji'nin çeşitli meselelerini ayrıca ses ve gramerini öğrenmek için yapılan çalışmaları bir taraftan otuz yıllık hocalığın değerini gösteriyorsa, diğer taraftan da Sovyet Türkoloji tarihinde önemli ve sağlam yer almasının örneğidir.

Çeviren: Venera TURATBEK KIZI